

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

3.α. Αναφορικά με τους λόγους για τους οποίους ο Ιουστινιανός στράφηκε εναντίον των «δυνατών», οι μαθητές/-τριες αναμένεται να αντλήσουν πληροφορίες από το σχετικό απόσπασμα του κειμένου:

- «Ο Ιουστινιανός αντιλαμβανόταν ότι οι παντοδύναμοι και αγέρωχοι μεγαλογαιοκτήμονες της εποχής του με την αύξηση των γαιών και του πλούτου τους απειλούσαν και τους ελεύθερους μικροκαλλιεργητές και τα οικονομικά του κράτους, αλλά και την πολιτική του υπόσταση».

Οι μαθητές/-τριες αναμένεται επίσης να διακρίνουν τις τρεις αναφερόμενες στο κείμενο αιτίες για τις οποίες οι «δυνατοί» θεωρούνται επικίνδυνοι για τον αυτοκράτορα, καθώς απειλούν: α) τους μικροκαλλιεργητές, β) τα οικονομικά του κράτους και γ) την ίδια την πολιτική του υπόσταση (δηλ. την αυτοκρατορική εξουσία).

3.β. Οι μαθητές/-τριες αναμένεται να αναφερθούν στη διοικητική καινοτομία του Ιουστινιανού να αναθέσει δηλαδή, με νομοθετικό διάταγμα (*Νεαρά*), στους κυβερνήτες των επαρχιών τη δικαιοδοσία για την πάταξη των αυθαιρεσιών των «δυνατών» σε συνδυασμό με κριτικό σχολιασμό σχετικού αποσπάσματος του κειμένου:

- «Το 536 με Νεαρά του διατάζει τους κυβερνήτες των επαρχιών να πατάξουν και με τα σκληρότερα ακόμη μέτρα τις αυθαιρεσίες των μεγαλογαιοκτημόνων, έστω και με τη χρησιμοποίηση στρατιωτικών δυνάμεων, αν οι δυνατοί, όπως λέγονται στις πηγές της εποχής οι μεγαλογαιοκτήμονες, έδειχναν τάσεις απείθειας και ανυπακοής στους νόμους και τις αυτοκρατορικές προσταγές.»

Στο πλαίσιο του κριτικού σχολιασμού, οι μαθητές/-τριες αναμένεται να επισημάνουν ότι με την καινοτομία αυτή επιτυγχάνεται αποτελεσματικότερη διαχείριση του προβλήματος, αφού ο αυτοκράτορας αναθέτει την εποπτεία και διαχείριση του θέματος σε επιμέρους αξιωματούχους προκειμένου να διατηρήσει τον έλεγχο στην ευρύτερη επικράτεια της αυτοκρατορίας. Η σημασία που αποδίδει ο αυτοκράτορας στη διοικητική αυτή ρύθμιση διαφαίνεται μέσω της θέσπισης μιας σειράς νέων νόμων (*Νεαρών*).

Από την ιστορική αφήγηση του σχολικού βιβλίου [Η ελληνοχριστιανική οικουμένη] μπορούν να αξιοποιηθούν οι εξής αναφορές:

- «[...]Με μια σειρά από καινούργια νομοθετικά διατάγματα (*Νεαρές*) παραχώρησε την πολιτική εξουσία στους στρατιωτικούς διοικητές... στόχευε στην αντιμετώπιση της ανάπτυξης των μεγάλων γαιοκτησιών.[...]»
- «[...]Με επιμέρους διατάγματα προσπάθησε να πλήξει τους «δυνατούς»... παρατηρήθηκε στο δυτικό μεσαιωνικό κόσμο.[...]»

ΙΣΤΟΡΙΑ Α΄ ΤΑΞΗΣ ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ

3^ο ΘΕΜΑ

Συνδυάζοντας τις ιστορικές σας γνώσεις με τις απαραίτητες πληροφορίες από το κείμενο που σας δίνεται, να παρουσιάσετε:

α. τους λόγους για τους οποίους ο Ιουστινιανός θεώρησε απαραίτητο να πλήξει τους «δυνατούς». (μονάδες 12)

β. τη διοικητική καινοτομία την οποία εισήγαγε, για να επιτύχει την αποτελεσματικότερη αντιμετώπισή τους. (μονάδες 13)

Μονάδες 25

ΚΕΙΜΕΝΟ

Ο Ιουστινιανός αντιλαμβανόταν ότι οι παντοδύναμοι και αγέρωχοι μεγαλογαιοκτήμονες της εποχής του με την αύξηση των γαιών και του πλούτου τους απειλούσαν και τους ελεύθερους μικροκαλλιεργητές και τα οικονομικά του κράτους, αλλά και την πολιτική του υπόσταση. [...] ο αυτοκράτορας θέλησε [...] να περιορίσει την απειλή τους, να τους ταπεινώσει και να περιορίσει γενικά τη δύναμή τους, και τις παρανομίες τους που καυτηριάζει με τον πιο έντονο τρόπο. Το 536, με Νεαρά του, διατάζει τους κυβερνήτες των επαρχιών να πατάξουν και με τα σκληρότερα ακόμη μέτρα τις αυθαιρεσίες των μεγαλογαιοκτημόνων, έστω και με τη χρησιμοποίηση στρατιωτικών δυνάμεων, αν οι δυνατοί, όπως λέγονται στις πηγές της εποχής οι μεγαλογαιοκτήμονες, έδειχναν τάσεις απείθειας και ανυπακοής στους νόμους και τις αυτοκρατορικές προσταγές.

Καραγιαννόπουλος, Ι., *Το Βυζαντινό Κράτος*, Βάνιας, Θεσσαλονίκη 1996, σσ. 112-113.

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

3.α. Για την απάντηση στο ερώτημα οι μαθητές/-τριες αναμένεται, μέσα από την κριτική ανάγνωση της ιστορικής πηγής, να αξιοποιήσουν τις κατάλληλες πληροφορίες:

- «Εγώ, ο Αύγουστος Κωνσταντίνος σεβασμό προς το θείο.»

Από την ιστορική αφήγηση του σχολικού βιβλίου [Μ. Κωνσταντίνος: Εκχριστιανισμός και ισχυροποίηση της ρωμαϊκής Ανατολής] μπορούν να αξιοποιηθούν πληροφορίες από τα αποσπάσματα:

- «[...]Ως Αύγουστος και μόνος κυρίαρχος ... (313 μ.Χ.)[...]»
- «[...]Αποφασιστικό ρόλο στην ιστορία των σχέσεων του κράτους και της νέας θρησκείας έπαιξε το Διάταγμα των Μεδιολάνων... επιλογή λατρείας για τους κατοίκους της αυτοκρατορίας.[...]»

Μέσα από τη συνδυαστική προσέγγιση πηγής και ιστορικής αφήγησης αναμένεται να δομηθεί ένα συνθετικό κείμενο που να απαντά στα βασικά ερωτήματα: πού [= στο Μιλάνο (Μεδιόλανο)], από ποιους (= Κωνσταντίνος και Λικίνιος) και με ποιον τρόπο [= σε συνεννόηση μεταξύ τους και με κοινές ενέργειες/ χρήση α' πληθυντικού προσώπου] καθιερώθηκε η ανεξιθρησκία στη ρωμαϊκή αυτοκρατορία.

3.β. Για την απάντηση στο ερώτημα οι μαθητές/-τριες αναμένεται, μέσα από την κριτική ανάγνωση της ίδιας ιστορικής πηγής, να αξιοποιήσουν τις κατάλληλες πληροφορίες:

- «[...]να συζητήσουμε όλα τα θέματα που αφορούν το κοινό συμφέρον[...]»
- «[...]να δώσουμε και στους Χριστιανούς... την ελευθερία να ακολουθούν οποιαδήποτε θρησκεία επιθυμεί ο καθένας[...]»
- «[...]ώστε οποιαδήποτε θεότητα... όσους είναι κάτω από την εξουσία μας[...]»

Από την ιστορική αφήγηση του σχολικού βιβλίου [Μ. Κωνσταντίνος: Εκχριστιανισμός και ισχυροποίηση της ρωμαϊκής Ανατολής] μπορούν να αξιοποιηθούν πληροφορίες από τα αποσπάσματα:

- «[...]Η πολιτική που εφάρμοσε ... με τον Χριστιανισμό.[...]»
- «[...]Με αυτό το διάταγμα ... της αυτοκρατορίας.[...]»

Μέσα από τη συνδυαστική προσέγγιση πηγής και ιστορικής αφήγησης αναμένεται να δομηθεί ένα συνθετικό κείμενο που να εκθέτει τους πολιτικούς λόγους που επέβαλαν την επιλογή της ανεξιθρησκίας για όλους τους κατοίκους της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας:

- εξυπηρέτηση κοινού συμφέροντος μεταξύ αρχόντων και αρχομένων
- ισχυροποίηση της αυτοκρατορίας μέσω της υποστήριξης που αναμένεται να διασφαλίσει από την πλευρά του αυξανόμενου πληθυσμού των Χριστιανών
- ισότιμη αντιμετώπιση όλων των υπηκόων, εκ μέρους της κεντρικής εξουσίας, ανεξαρτήτως θρησκείας
- περιορισμός των εκδηλώσεων αμφισβήτησης της αυτοκρατορικής εξουσίας και κατοχύρωση της νομιμοφροσύνης των υπηκόων

ΙΣΤΟΡΙΑ Α΄ ΤΑΞΗΣ ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ

3^ο ΘΕΜΑ

Με βάση τις ιστορικές σας γνώσεις και αντλώντας στοιχεία από το κείμενο που σας δίνεται, να απαντήσετε στα ακόλουθα ερωτήματα:

α. Πού, από ποιους και με ποιον τρόπο καθιερώθηκε η ανεξιθρησκία στη ρωμαϊκή αυτοκρατορία;

(μονάδες 10)

β. Ποιοι πολιτικοί λόγοι επέβαλαν την επιλογή της ανεξιθρησκίας στους εμπνευστές της;

(μονάδες 15)

Μονάδες 25

ΚΕΙΜΕΝΟ

Εγώ, ο Αύγουστος Κωνσταντίνος και εγώ, ο Αύγουστος Λικίνιος όταν ευτυχήσαμε να συναντηθούμε στο Μεδιόλανο και να συζητήσουμε όλα τα θέματα που αφορούν το κοινό συμφέρον, αποφασίσαμε ότι [...] έπρεπε πρώτα απ' όλα να τακτοποιήσουμε όσα έχουν σχέση με την ευλάβεια και τον σεβασμό προς το θείο. Δηλαδή να δώσουμε και στους χριστιανούς και σε όλους τους άλλους την ελευθερία να επιλέγουν τη θρησκεία που θέλουν, ώστε οποιαδήποτε θεότητα και οποιαδήποτε ουράνια δύναμη υπάρχει να είναι ευνοϊκή προς εμάς και σε όλους όσους είναι κάτω από την εξουσία μας.

Ευσέβιος, *Εκκλησιαστική ιστορία*, Χ, V 4-5

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

3.α. Στο δοθέν κείμενο (δευτερογενής ιστορική πηγή) γίνεται αναφορά στο νομοθετικό έργο και στη θρησκευτική πολιτική του Ιουστινιανού. Οι μαθητές/-τριες καλούνται, με βάση το πρώτο ερώτημα, να αναζητήσουν πληροφορίες από το απόσπασμα:

- «Με ανυπέρβλητη καθαρότητα και σαφήνεια ... ανθρωπιστικές νομικές αντιλήψεις.»

Από την ιστορική αφήγηση του σχολικού βιβλίου [Η ύστερη αρχαιότητα (4ος-6ος αι. μ.Χ.), Η εποχή του Ιουστινιανού (6ος αι. μ.Χ.), Η ελληνοχριστιανική οικουμένη] μπορεί να αξιοποιηθεί η αναφορά:

- «Έγινε συστηματική κωδικοποίηση ... σε ελληνική γλώσσα.»

3.β. Οι μαθητές/-τριες καλούνται, μέσω του δεύτερου ερωτήματος, να απαντήσουν, συνδυάζοντας τις πληροφορίες της δευτερογενούς ιστορικής πηγής με όσα γνωρίζουν από την ιστορική αφήγηση του σχολικού βιβλίου αναφορικά με τη θρησκευτική πολιτική του Ιουστινιανού. Έτσι, οι μαθητές/τριες αναμένεται να εντοπίσουν στο κείμενο τις ακόλουθες αναφορές:

- «η δογματική αποκλειστικότητα της χριστιανικής θρησκείας είχε ως συνέπεια να αποστερηθούν από κάθε νομική προστασία η ετερόδοξοι.»
- «Οι αρχές της ελευθερίας και της ισότητας των ανθρώπων ... δεν εφαρμόστηκαν στην πράξη με απόλυτη συνέπεια.»

Από την ιστορική αφήγηση του σχολικού βιβλίου [Η ύστερη αρχαιότητα (4ος-6ος αι. μ.Χ.), Η εποχή του Ιουστινιανού (6ος αι. μ.Χ.), Η ελληνοχριστιανική οικουμένη] μπορούν να αξιοποιηθεί το απόσπασμα:

- «Επιβλήθηκε μια θρησκεία και ένα δόγμα ... της χριστιανικής αρχιτεκτονικής.»

ΙΣΤΟΡΙΑ Α΄ ΤΑΞΗΣ ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ

3^ο ΘΕΜΑ

Με βάση τις ιστορικές σας γνώσεις και αντλώντας στοιχεία από το κείμενο που σας δίνεται, να απαντήσετε στα ακόλουθα ερωτήματα:

α. Ποιο ήταν το νομοθετικό έργο του Ιουστινιανού και ποια η σημασία του; (μονάδες 12)

β. Ποια ήταν η θρησκευτική πολιτική του Ιουστινιανού; (μονάδες 13)

Μονάδες 25

ΚΕΙΜΕΝΟ

Με ανυπέρβλητη καθαρότητα και σαφήνεια το ρωμαϊκό δίκαιο, όπως κωδικοποιήθηκε από τους βυζαντινούς νομομαθείς, ρυθμίζει ολόκληρη τη δημόσια και ιδιωτική ζωή του κράτους, όπως και του πολίτη και της οικογένειάς του, τις σχέσεις των πολιτών μεταξύ τους καθώς και τις οικονομικές συναλλαγές και τις περιουσιακές σχέσεις τους. [...] Οι νομομαθείς του Ιουστινιανού, όχι μόνο συνέπτυξαν αλλά και σε μερικά σημεία τροποποίησαν το κλασικό ρωμαϊκό δίκαιο, έτσι ώστε το κωδικοποιημένο δίκαιο να προσαρμοστεί στις απαιτήσεις της σύγχρονης κοινωνικής τάξεως και να εναρμονισθεί με τις εντολές της χριστιανικής ηθικής [...]. Σε πολλές περιπτώσεις, ιδιαίτερα στο οικογενειακό δίκαιο, η χριστιανική αντίληψη οδήγησε σε πιο ανθρωπιστικές νομικές αντιλήψεις. Από την άλλη πλευρά η δογματική αποκλειστικότητα της χριστιανικής θρησκείας είχε ως συνέπεια να αποστερηθούν από κάθε νομική προστασία η ετερόδοξοι¹. Οι αρχές της ελευθερίας και της ισότητας των ανθρώπων, που διακηρύσσονταν από το νομοθετικό έργο του Ιουστινιανού, δεν εφαρμόστηκαν στην πράξη με απόλυτη συνέπεια.

Ostrogorsky, G., *Ιστορία του Βυζαντινού Κράτους*, Ιστορικές Εκδόσεις Στέφανος Βασιλόπουλος, Αθήνα 1993, σ. 142-143.

¹ Άτομα που έχουν διαφορετικό θρησκευτικό δόγμα.

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

3.α. Στο δοθέν κείμενο (δευτερογενής ιστορική πηγή) γίνεται αναφορά αφενός στο πολίτευμα και αφετέρου στη θρησκευτική πολιτική του Ιουστινιανού. Οι μαθητές/-τριες καλούνται, με βάση το πρώτο ερώτημα, να αναζητήσουν πληροφορίες, όπως:

- «Ανάμεσα στην κεντρική εξουσία και στις πολιτικές οργανώσεις του λαού ξέσπασε ένας άγριος αγώνας που κορυφώθηκε τον Ιανουάριο του 532 στην Κωνσταντινούπολη με τη φοβερή στάση του Νίκα.»
- «κατατρόπωσε τους ανυποψίαστους επαναστάτες.»
- «Έτσι ο βυζαντινός δεσποτισμός νίκησε τους δήμους, που ενσάρκωναν το τελευταίο υπόλειμμα στις ελευθερίες των πολιτών.»

Από την ιστορική αφήγηση του σχολικού βιβλίου [Η ύστερη αρχαιότητα (4ος-6ος αι. μ.Χ.), Η εποχή του Ιουστινιανού (6ος αι. μ.Χ.), Η ελληνοχριστιανική οικουμένη] μπορεί να αξιοποιηθεί η αναφορά:

- «Ισχυροποιήθηκε η απόλυτη μοναρχία ... των υπηκόων του.»

3.β. Οι μαθητές/-τριες καλούνται, μέσω του δεύτερου ερωτήματος, να απαντήσουν συνδυάζοντας τις πληροφορίες της δευτερογενούς ιστορικής πηγής με όσα γνωρίζουν από την ιστορική αφήγηση του σχολικού βιβλίου αναφορικά με τη θρησκευτική πολιτική του Ιουστινιανού. Έτσι, οι μαθητές/τριες αναμένεται να εντοπίσουν στο κείμενο τις ακόλουθες αναφορές:

- «Ταυτόχρονα όμως ήταν ο χριστιανός μονάρχης, ο διαποτισμένος από τη συνείδηση της “ελέω Θεού” εξουσίας του.»
- «Κανένας αυτοκράτορας από την εποχή Θεοδοσίου Α΄ δεν επιδόθηκε με τόσο ζήλο στην εκχριστιάνιση της αυτοκρατορίας και στην εκρίζωση της εθνικής θρησκείας.»

Από την ιστορική αφήγηση του σχολικού βιβλίου [Η ύστερη αρχαιότητα (4ος-6ος αι. μ.Χ.), Η εποχή του Ιουστινιανού (6ος αι. μ.Χ.), Η ελληνοχριστιανική οικουμένη] μπορούν να αξιοποιηθεί το απόσπασμα:

- «Επιβλήθηκε μια θρησκεία και ένα δόγμα ... της χριστιανικής αρχιτεκτονικής.»

ΙΣΤΟΡΙΑ Α΄ ΤΑΞΗΣ ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ

3^ο ΘΕΜΑ

Με βάση τις ιστορικές σας γνώσεις και αντλώντας στοιχεία από το κείμενο που σας δίνεται, να απαντήσετε στα ακόλουθα ερωτήματα:

α. Πώς μεταβλήθηκε το πολίτευμα στα χρόνια του Ιουστινιανού; (μονάδες 12)

β. Ποια ήταν η θρησκευτική πολιτική του Ιουστινιανού; (μονάδες 13)

Μονάδες 25

ΚΕΙΜΕΝΟ

Στους εξωτερικούς κινδύνους προστέθηκαν και οι βίαιες εσωτερικές αναταραχές. Ανάμεσα στην κεντρική εξουσία και στις πολιτικές οργανώσεις του λαού ξέσπασε ένας άγριος αγώνας που κορυφώθηκε τον Ιανουάριο του 532 στην Κωνσταντινούπολη με τη φοβερή στάση του Νίκα. [...] Σε διαβουλεύσεις με τους Βενέτους ο Ναρσής¹ διέσπασε την ενότητα των επαναστατών, ενώ ο Βελισάριος² εισέβαλε στον Ιππόδρομο με ένα στρατιωτικό άγημα που ήταν πιστό στον αυτοκράτορα και κατατρόπωσε τους ανυποψίαστους επαναστάτες. [...] Έτσι ο βυζαντινός δεσποτισμός νίκησε τους δήμους³, που ενσάρκωναν το τελευταίο υπόλειμμα στις ελευθερίες των πολιτών. [...] Ο Ιουστινιανός ήταν ο τελευταίος ρωμαίος αυτοκράτορας του βυζαντινού θρόνου. Ταυτόχρονα όμως ήταν ο χριστιανός μονάρχης, ο διαποτισμένος από τη συνείδηση της «ελέω Θεού⁴» εξουσίας του. [...] Κανένας αυτοκράτορας από την εποχή Θεοδοσίου Α΄⁵ δεν επιδόθηκε με τόσο ζήλο στην εκχριστιάνιση της αυτοκρατορίας και στην εκρίζωση της εθνικής θρησκείας⁶.

Ostrogorsky, G., *Ιστορία του Βυζαντινού Κράτους*, Ιστορικές Εκδόσεις Στέφανος Βασιλόπουλος, Αθήνα 1993, σ. 137-138 & σ. 143.

¹ Βυζαντινός στρατηγός, στην υπηρεσία του Ιουστινιανού.

² Βυζαντινός στρατηγός, στην υπηρεσία του Ιουστινιανού.

³ Δήμοι ήταν οι ομάδες των οπαδών του ιπποδρόμου, οι οποίες, στη διάρκεια του 5ου και του 6ου αιώνα, εξελίχθηκαν σε πολιτικές οργανώσεις. Οι Πράσινοι και οι Βένετοι, που ήταν οι κυριότεροι δήμοι, εκπροσωπούσαν διαφορετικές πολιτικές τάσεις.

⁴ Πολιτική αντίληψη σύμφωνα με την οποία ο μονάρχης έχει λάβει την εντολή της εξουσίας από τον Θεό, στον οποίο και μόνο λογοδοτεί.

⁵ Ρωμαίος Αυτοκράτορας (379-395 μ.Χ.).

⁶ Η ειδωλολατρία.